

UiO : Universitetet i Oslo

Akademisk frihet ved norske universiteter og høyskoler åtte år etter lovendringen

Arild Underdal

Forskerforbundets forskningspolitiske seminar 17.11.2015

To grunnelementer

➤ Institusjonell autonomi

- Har lenge vært lovfestet
- Någjeldende lov (§1-5) inneholder både pålegg
 - «Universiteter og høyskoler skal fremme og verne akademisk frihet»
- ... og forbud
 - Universiteter og høyskoler kan ikke gis pålegg eller instruks om
 - Læreinholdet i undervisning og forskning / kunstnerisk utvikling
 - Individuelle ansettelse eller utnevnelser

➤ Frihet for den enkelte forsker /lærer

- Kunne trolig anees som *ulovfestet rett* i Norge også før lovendringen
- Lovendringen har som formål å styrke dette vernet
 - Det gjør den dels gjennom en *positiv og allmenn forpliktelse*, dels ved mer *spesifikke bestemmelser* om forskning, undervisning, kunstnerisk og faglig utviklingsarbeid

Institusjonell autonomi – *delegasjon og kontraksjon*

- ❑ Norske universiteter og høyskoler har fått betydelig utvidet (indre) selvstyre gjennom de siste 15-20 årene

- ❑ Delegasjon av myndighet er alltid delegasjon til noen – et *bestemt organ* eller en *bestemt leder*
 - *Delegasjon* til universitet/høyskole er slik sett koplet til *kontraksjon* av beslutningsmyndighet innad i denne organisasjonen
 - Alle beslutninger ved institusjonen truffet av andre enn [universitets]styret, treffes etter delegasjon fra styret og på styrets ansvar

Status sammenlignet med universiteter i andre europeiske land (EUA 2011)

- ✓ Norge er i fremste rekke (nummer 2 av 28 land) hva gjelder institusjonell *akademisk* autonomi

- ✓ Norge kommer dårligere ut på dimensjonene
 - «organizational autonomy» (8)
 - «staffing autonomy (16)
 - «financial autonomy» (20)

Individuell akademisk frihet

➤ Akademisk frihet som *rettighet*

- Rettslig vern mot illegitim overstyring og illegitimt press
- Forankret i lovgivning, men må bekreftes gjennom *daglig praksis*
- *Legitime* begrensninger finnes
 - Friheten er begrunnet i forskningens (undervisningens) konstituerende formål
 - Forskningsetiske normer for redelighet og god praksis
 - (Frivillig) inngåtte avtaler
 - Personvern

➤ Akademisk frihet som *mulighetsrom*

- Reelle muligheter til å *nyttiggjøre seg* formelle rettigheter i eget arbeid
- Mye avhenger av rammebetingelser som disponibel *tid* og tilgang på nødvendige *ressurser*
- Det ser ut til å være her forskere møter de viktigste begrensningene

Individuell akademisk frihet som *mulighetsrom* (1)

- ❑ Klarere prioriteringer av de fremste forskere og forskningsgrupper ved tildeling av (eksterne) forskningsmidler gir *større forskjeller*
 - Hardere konkurranse har gitt noen *vesentlige bedre* arbeidsvilkår, andre har fått *trangere kår*

- ❑ I enkelte store forskningsprogrammer – som Horizon 2020 – skjer seleksjon (også) gjennom en tyngre vektlegging av kunnskapens antatte *bruksverdi* i samfunns- og næringsliv / forvaltning
 - Oppveies i noen grad av ERCs støtte til grunnforskning

- ❑ Interne reformer av styrings- og ledelsesstrukturer har, i alle fall formelt, styrket norske universiteters og høyskolars muligheter til å *skjerpe egne prioriteringer*
 - Flere bruker handlingsrommet til å «spisse innsatsen» gjennom interne satsninger
 - For noen av de som faller utenfor, kan «småforsk» eller lignende tiltak gi et kritisk minimum av støtte

Individuell akademisk frihet som *mulighetsrom* (2)

- ❑ Et mer heterogent samfunn med et raskt voksende mangfold av kommunikasjonskanaler (særlig sosiale medier) vil trolig skape (nye) «minefelter»
 - Noen ytringer kan bli «**farligere**» enn de var før...

- ❑ I noen fagmiljøer ser *internt (kollegialt) konformitetspress* ut til å være en reell utfordring for medarbeidere som prøver å gå egne veier
 - Terence Karran: 17% av de norske respondentene sier de har vært utsatt for «*bullying by academic colleagues*»
 - og like mange sier de har vært utsatt for «*psychological pressure by someone in [own] institution*»